

A Szerzői Jogi Szakértő Testület szakértői véleménye

Ügyszám: SzJSzT-11/15.

A szakvélemény címe: Fordítás eredetiségének megítélése

A Törvényszék által feltett kérdések:

1. A perbeli szerző által írt angol nyelvű irodalmi mű felperes által elvégzett magyar nyelvű fordítása - a fordítói tevékenység színvonala folytán - egyéni, eredeti jelleggel bír-e, a magyar nyelvű fordítás szerzői műnek minősül-e?
2. Az alperes azt állítja, hogy a felperes fordításának felhasználása nélkül, önállóan lefordította a könyvet és a saját fordítását jelentette meg. A valóság az, hogy a könyv kiadott változatának nagyon jelentős része pontosan megegyezik a felperes által elkészített és leadott fordítással. Lehetséges-e ilyen véletlen egybeesés, hogy két fordító, egymástól függetlenül, ilyen nagy mennyiségű szöveget pontosan egyformán fordít le?
3. Ha az alperes az eredeti szöveg 40-50 százalékát a saját ízlése szerint átírta, és a talált tényleges hibákat kijavította, de a szöveg többi részét változtatások nélkül felhasználta, a saját fordításának tekintheti-e az így kapott fordítást?
4. Az alperes a könyv 15. fejezetét lényegében teljes mértékben átírta. Azt állítja, hogy a felperes súlyos tárgyi tévedéseket követett el a fordítás során, és helyenként az eredeti szöveg jelentésével homlokegyenest ellenkező értelemben fordította le a szöveget. Igaz-e ez az állítás a szakértő véleménye szerint, vagy csak annyi történt, hogy az alperes a saját ízlésének megfelelően átfogalmazta a szöveget?
5. Az alperes azt állítja, hogy a felperes fordító által elkészített szöveg nem tekinthető fordításnak. Értelmezhető-e ez az állítás a szakértő szerint?
6. A felperes a Microsoft Word program Eszközök/Dokumentumok összehasonlítása és egyesítése funkciójával elkészítette a két szövegváltozat összehasonlítását. Ennek alapján számára egyértelműnek tűnik, hogy a megjelentetett szöveg jelentős részben a felperes eredeti fordításából áll. Az alperes kétségbe vonja ennek a módszernek a megbízhatóságát, még tájékoztató jelleggel is. Megalapozott-e az alperes hozzáállása?
7. Az alperes a tárgyaláson elismerte, hogy felhasznált egyes elemeket a felperes fordításából. Ezeket az elemeket a régi épületekből kibontott téglákhoz hasonlította. (A fenti 6. pontban említett összehasonlításban ezek az "elemek" rendkívül szemléletesen látszanak, mert átlagosan minden második mondat érintetlenül maradt.) Ez egyenértékű-e annak beismerésével, hogy a fordítást az alperes nem önállóan végezte el, hanem támaszkodott a felperes fordító által eredetileg elkészített fordításra? Ha igen, ennek alapján megállapítható-e, hogy az alperes jogsértést követett el?
8. Műfordításban megengedhető-e a felperes fordító által alkalmazott szabadság a szöveg kezelésében és annak magyar nyelven történő visszaadásában? Mit jelent a műfordításban a "szöveghűség" fogalma?
9. Szakértő egyéb észrevétele.

Az eljáró tanács szakértői véleménye:

Tekintettel arra, hogy a Szerzői Jogi Szakértő Testület szervezetéről és működéséről szóló 156/1999. (XI. 3.) Korm. rendelet (a továbbiakban: „Rendelet”) 8. § (1) bekezdése szerint „*a Szakértő Testület nevében az eljáró tanács a feltett kérdések és a benyújtott iratok alapján alakítja ki a szakértői véleményt, a tények megállapítására nem végez külön bizonyítást (...)*”, az eljáró tanács kizárólag a megkeresés, illetve a megkereséshez csatolt dokumentáció alapján hozta meg szakvéleményét.

Figyelemmel arra, hogy az alperes a könyv 15. fejezetének felperesi fordítását minősítette “különösen botrányosnak”, többek között ennek alapos vizsgálatát végezte el az eljáró tanács, mivel ez reprezentatív lehet a könyv egésze szempontjából, állításainkat az ebből a fejezetből származó példákkal illusztráljuk általában. Ahol valamely egyéb, sajátos probléma bemutatására is szükség volt, ott külön is jelöljük a forrást.

Az eljáró tanács előzetesen meg kívánja jegyezni, hogy nyilvánvaló, hogy valamely idegen nyelvű mű esetében, a művön belül nem lehetséges és nem is szabad ugyanazon fordulatot és kifejezést más és másképpen fordítani. Bár a fordítói és költői szabadság meglehetősen tágas, de pl. a “good morning!” kifejezés - hacsak valami egészen speciális szöveggörnyezet nem kíván mást! – az adott műben mindig így fordítandó: jó reggelt! Két fordítás nagymértékű szövegbeli azonossága tehát - elvileg! - nem tekinthető plágiumnak, még akkor sem, ha a szöveg-statisztikából mérhető százalékos arány esetleg megenged ilyen következtetést.

A perbe vont szövegek áttekintése előtt, az eredeti angol szövegből egy-egy próbaszerűen kiválasztott szakaszt a tanács több tagja is lefordított, hogy megértsék az eredeti mű hangulatát, a szerző belső fogalmazási logikáját, szándékát. A nehezebb fordulatok esetén változatok készültek. Más fordulatok esetén az eljáró tanács - a pontos megértés érdekében - filológiai kutatást végzett, melyhez szótárakat és internetes fórumokat is segítségül hívott, sőt az angol szöveget PDF-kereső rendszerrel fogalmi-kontextuális elemzésnek vetette alá. Erre már csak azért is szükség volt, mert az angol nyelvű irodalmi mű eredeti szövege többértű. Egyrészt meghatározza egy narratív vonulat, amelyet a szerző tudatosan, de az olvasó által előre nem sejthető módon elegyít párbeszédekkel, illetve rövid lélektani jellemzésekkel -, ez utóbbiak azonban részei az elbeszélésnek is, és ugyanakkor meghatározó szerepük van a párbeszéd megértésében is. Az eredeti mű angol stílusa tömör, mégis populárisan ad elő nehéz és bonyolult fejtegetéseket is -, sokszor viszont csak egy példával, hasonlaltal érzékelteti mondandóját.

Az eljáró tanács az angol szöveg előzetes elemzése után hasonlította össze előbb a felperes fordítását az eredeti szöveggel, utána az alperes fordítását az eredeti szöveggel - majd végül a felperes és az alperes fordítását egymással.

A továbbiakban: E = az eredeti angol szöveg, F = a felperes fordítása (gépelte kézirat), A = az alperesi, a könyvben megjelent fordítás.

Szakvéleményünkhöz csatoljuk az Eljáró Tanács külső szakértő teológiai tanár tagjának előkészítő anyagát. A szakvélemény erre is épül, ezzel teljes összhangban van.

Ad 1.

„A perbeli szerző által írt irodalmi mű felperes által elvégzett magyar nyelvű fordítása - a fordítói tevékenység színvonala folytán - egyéni, eredeti jelleggel bír-e, a magyar nyelvű fordítás szerzői műnek minősül-e? “

Mindenekelőtt utalni kíván itt az eljáró tanács arra, hogy nem a fordítói tevékenység “színvonala” határozza meg azt, hogy egy mű egyéni, eredeti jelleggel bír-e, és így szerzői jogi védelem alá tarthat-e. A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szt.) 1. § (3) bekezdése értelmében ugyanis a szerzői jogi védelem az alkotást a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellege alapján illeti meg. A védelem nem függ mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőktől vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értékítéllettől. Vagyis az Szt. kifejezetten kizárja azt, hogy a védelem fennállásának eldöntésénél az alkotás színvonala figyelembe vételre kerüljön.

A szerzői jogi védelemnek kettős feltétele van, amelyeknek együttesen kell megvalósulnia ahhoz, hogy a védelem biztosított legyen: egyrészt a műnek az irodalom, a művészet vagy a tudomány területére kell esnie, másrészt a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jelleggel kell bírnia (Szt. 1. § (1)-(3) bekezdések).

Az, hogy a fordítás, mint mű az irodalom területére esik, nem vitatható, vagyis fogalmilag nem kizárt az, hogy védett legyen.

Az egyéni, eredeti jelleg abból fakad, hogy a műben (itt: a fordításban) megjelenik a készítője szellemi tevékenysége, személyisége. Az egyéni, eredeti jelleg kritériuma a szerzői jogi gyakorlat által kidolgozott tartalommal bír, de nem tekinthető magas mércének. Egyéni az az alkotás, amelyben a szerző személyisége tükröződik és nem kizárólag sablonszerű megoldásokból áll, és eredeti, ha nem valamely más, már meglévő alkotás szolgai másolata. Abban az esetben teljesítettnek kell tekinteni a feltételeket, ha az adott teljesítmény nem csak egyféleképpen készíthető el, nem előre modellezhető, hanem a létrehozónak lehetősége van több verzió közül választani. Ez a választási lehetőség az, ami lehetővé teszi az egyéni, eredeti szellemi tevékenységet.

Az eljáró tanács megállapítja, hogy a nevezett mű magyar fordítása egyéni, eredeti jelleggel bír, ha és amennyiben bizonyítottan nem előzte meg olyan teljes fordítás, mellyel összevethető lenne. Felperes fordító az angol szöveget fordította - éppenséggel nem mindig elfogadható színvonalon. Hogy egy fordítás alkalmas-e publikálásra, vagy éppen szerkesztői, javítói munkát vagy újrafordítást igényel-e, azt a mindenkori kiadó dönti el.

Ezt a következtetésünket megerősíti az SZJSZT eddigi gyakorlata is (lásd 22/2003; 04/07/I; 16/07; 07/09.). Eszerint ha a mű “egésze és annak egyes részei is eléri a szerzői jogi védelem fennállásához szükséges egyéniség és eredetiség szintjét, a kiadvány összességében szerzői jogi védelem alatt áll. E körben az eljáró tanács felhívja a figyelmet arra, hogy az egyéniség-eredetiség követelménye minden alkotás esetében, így a jelenlegi esetben is az alkotás egyedi kifejezőmódja, az alkotásban foglalt gondolatok egyéni megjelenítésére tekintettel áll fenn.”

Az alábbiakban néhány példát hozunk fel arra, hogy a felperes nem szó szerinti vagy egyszerű nyersfordítást végzett és volt lehetősége egyéni, eredeti jellegű döntésekre, ennek megfelelően pedig a fordítása szerzői mű.

- „heard something” – „valaki beszél hozzá” (E 209. o. – F.119.o.)
- „it will be easier” – „jobban fogsz látni” (E 209.o. –F 119.o.)
- „falling like snow into the waters” – „zaporoztak a szikrák” (210. o. – F 119.o.)
- „colors of light that seemed to glove them” – kezeket látott, amelyek az egymásba mosódó színek kavalkádjában izzottak” (E 211. o - F 120.o. eleje)
- „a clothing of purity that allowed him both freedom and propriety” – „”a tisztaság öltözőzékeiként, amelyek szabadsággal és igazsággal ruházták fel őt”. Bár itt talán jobb lett volna: „a tisztaság olyan ruhája, amely kényelmes és alkalomhoz illő volt” (E 211. o. – F 120. o.)
- „delirious and delicious joy welled up inside of him” – „Ujjongó, lángoló öröm lobbant fel benne” (E 211. o. – F 120. o.)
- „hanging out” – „együtt lógni” helyett „együtt vágyni” (E 213.o. – F 120.o.)
- „He coul’n’t move, gripped as he was in Jesus’ embrace of love and tenderness” – „magával ragadta őt az, amikor magához ölelte őt Jézus szeretete és gyengédsége.” (E 216. o – F 123. o.)

Ad 2.

„Az alperes azt állítja, hogy a felperes fordításának felhasználása nélkül, önállóan lefordította a könyvet és a saját fordítását jelentette meg. A valóság az, hogy a könyv kiadott változatának nagyon jelentős része pontosan megegyezik a felperes által elkészített és leadott fordítással. Lehetséges-e ilyen véletlen egybeesés, hogy két fordító, egymástól függetlenül, ilyen nagy mennyiségű szöveget pontosan egyformán fordít le?”

Alperes azon állítása, hogy a felperes fordításának felhasználása nélkül, önállóan fordította le a könyvet és saját fordítását jelentette meg - a rendelkezésre álló anyagok alapján -, nem felel meg a valóságnak.

A szerzői jogi védelem elvben nem zárja ki azt, hogy ugyanabban az időben vagy eltérő időpontban más személy az eredeti műhöz igen hasonló vagy azzal akár teljesen meg is egyező alkotást hozzon létre. Ellentétben az iparjogvédelmi oltalmi formákkal, ahol a párhuzamos oltalom kizárt, a szerzői jogi védelem elvben ilyenkor is lehetséges.

Növekedhet az esélye a teljes vagy nagyfokú egyezéseknek olyan műtípusok esetében, amelyek valamilyen szempontból korlátozzák az alkotó kreatív mozgásterét: ilyenek azok a műtípusok, ahol szigorú szabályoknak kell megfelelni (pl. az építészeti alkotások esetében a technológiai, építési szabályoknak), vagy ha egyéb akadályok állnak a szellem szabad szárnyalása útjába (pl. a koreográfiákat erősen korlátozzák az emberi test fizikai adottságai). A fordítás is ebbe a körbe sorolható, mivel az eredeti szöveg visszaadásának feladata korlátozza azokat a lehetőségeket, amelyek közül a szöveg átdolgozója (a fordítás ugyanis átdolgozásnak minősül az Sztj. 29. §-a alapján) választhat. Ugyanakkor mindaddig, amíg van választási lehetőség a fordítás konkrét szövegének kialakításában (a szépirodalmi fordítás különösen ilyen), a véletlenszerű teljes, vagy nagymértékű azonosság valószínűtlennek mondható.

Más kérdés, hogy egy olyan szövegben, amely szükségképpen épít más szövegekre, amelyeket esetleg már mások lefordítottak és ezekben a fordításokban épültek be a vizsgált irodalmi mű fordításaiba, az egyezések gyakoribbá válhatnak úgy is, hogy ez nem jelent plágiumot. (Ilyenek a vizsgált szövegben is előfordulnak.)

Az eljáró tanács által elvégzett elemzés alapján megállapítható, hogy az alperes fordítása olyan részek tekintetében is, ahol a fordítás szabadsága nagy változatosságot engedne, a felperesi fordítással jelentős, nagyon nagy arányban teljesen megegyezik. Körülbelül két mondatonként van, általában egyébként nem érdemi, hanem kifejezésbeli alperesi változtatás, a többi részben a megegyezés teljes. Általában az is megállapítható, hogy hol a felperes, hol az alperes választott az eredeti szöveghez szorosabban, szinte szó szerint ragaszkodó, kevésbé költői megoldást. Ez mégis az alperesnél gyakoribb. Erre példák a 15. fejezetből:

- „... flames, seeming to blow with the wind currents,” (E 213) - „úgy tűnt, a széláramlatokkal összhangban lobogtak” (A 218.o.) – „lobogtak a szélben” (F.121.o.)
- „It was than that Mack noticed” (E 215) – „Ekkor történt, hogy Mack figyelte arra” (A 220.o.) – „Mack ekkor észrevette” (F 122.o.)
- „...took his hand, squeezing it to let Mack know that everything was as it should be.” (E 217.o.) - ...” kezét a kezébe fogva megszorította, hogy Mack tudhassa: minden úgy van, ahogy annak lennie kell.” (A- 22.o.) – „... amíg ... kezének megszorításával nem jelezte, hogy minden rendben van.” (F 123.o.)

Példák azokra a helyekre, ahol az alperes fordításában olyan felperesi megoldások is szerepelnek, amelyek a felperesi fordításban sem egészen kézenfekvők vagy esetleg pontatlanok (és ennek ellenére jelennek meg a második fordításban is), a következők:

- A fejezet címeként az alperes által választott „*Barátok fesztiválja*” azonos a felperesi címmel, holott számos sokkal jobb, - a fejezet tartalmának jobban megfelelő – más cím is lehetséges lett volna: ünnep, ünnepség, baráti találkozó a szeretetben stb.
- „commotion” (E 213.) – „felbolydulás” (F 119, A 217.) (Lehetett volna: nyugtalanság, zűrzavar, felfordulás, izgatottság.)
- „watcher” (E 213) – „őrálló” (F 121, A 218.) (Lehetett volna: virrasztó, őr, őrző.
- „continued to have difficulty” (E 213) – „képtelen volt urrá lenni nehézségein” (F 121) A 218.o.: „továbbra is nehézségekkel küzdött”. Mindkettőnél helyesebb lett volna: „aki még mindig zavarban volt”
- „one ... having difficulty” (E214) – „nehézségei vannak” (F 122, A 220.)
- „pandemonium” (E 216) – „fékezhetetlen öröm” (F 122, A 221. o.)
- Valószínűleg helyesebb lett volna: hatalmas lárma.

Itt utalunk a külső szakértő, dr. Szabó István református püspök csatolt előkészítő anyagának a hibás fordításra vonatkozó részeire. (A továbbiakban: Előkészítő Anyag”).

A fentiekben túl tehát azok a tények is, hogy a két magyar nyelvű szöveg között nagy mértékű a teljes egyezés, illetve, hogy a felperesi fordításban szereplő hibák közül több megjelenik az alperesi fordításban is, arra utalnak, hogy a két szöveg nem véletlenszerűen hasonlít nagy mértékben egymásra, hanem az alperesi fordító kifejezetten a felperesi szöveget vette alapul, használta fel a saját verziója kialakításánál.

Ad 3.

„Ha az alperes az eredeti szöveg 40-50 százalékát a saját ízlése szerint átírta, és a talált tényleges hibákat kijavította, de a szöveg többi részét változtatások nélkül felhasználta, a saját fordításának tekintheti-e az így kapott fordítást?”

Tekintettel arra, hogy az alperes a felperesi szöveg nem lényegtelen részét változtatások nélkül átvette, a teljesítmény nem tekinthető saját fordításának. Egyébként az arány önmagában nem döntő.

Mindenekelőtt tisztázni kell, hogy fordításról akkor beszélhetünk, ha egy meghatározott nyelvű szövegből más nyelvre történő átdolgozás valósul meg. Ha azonban a létrejövő szöveg alapja nem az idegen nyelvű eredeti, hanem egy köztes, a végleges szöveggel azonos nyelvű, az eredetiből készített fordítás, akkor nem beszélhetünk fordításról, hanem csak az azonos nyelvű szöveg átdolgozásáról, feltéve, hogy ennek törvényi feltételei fennállnak.

Mindazonáltal az átdolgozás ilyen esetben is engedélyköteles felhasználás.

A Nagykommentár megvonja az átdolgozás határait: „(...) e határ egyrészt az eredeti vonást a műhöz nem adó változtatásoknál van (e határ alatt többszörözésről esetleg plágiumról lehet szó). Másrészt az olyan műveknél, amelyekhez bár felhasználták egy másik mű azonos vagy hasonló formai elemét, de amelyekben ez többé már nem lényeges alkotórész. Ilyenkor az eredmény (...) új szellemi tartalmú eredeti mű.” (Gyertyánfy Péter (szerk.): Nagykommentár a szerzői jogi törvényhez, Complex-Kluwer, 2014. 225. o.) A Nagykommentárt hasonló kontextusban idézi az SZJSZT 31/2002 számú, Forgatókönyv és irodalmi mű közötti szerzői jogi kapcsolat című döntés.

A mástól származó szövegek felhasználása akár szabad felhasználás útján is történhet (ld. idézés az Szjt. 34. § (1) bekezdése alapján, vagy átvétel az Szjt. 34. § (2)-(3) bekezdése alapján), ennek feltételei azonban - különösen a szerző nevének és a forrásnak a feltüntetésére vonatkozó kritériumok - itt nem teljesülnek, emiatt pedig még ha idézés vagy átvétel valósulna is meg, az is jogsértő lenne. (Az eljáró tanács véleménye szerint azonban itt nincs szó idézésről vagy átvételről.)

Ezen körülmények között a változtatások nélküli felhasználás akkor lehetséges engedély nélkül, ha az csak olyan részekre vonatkozik, amelyek nem bírnak egyéni, eredeti jelleggel, itt azonban nem ez történik.

Példák a felperes választékos és jó megoldásainak az alperes általi szó szerinti átvételére, amelyek egyértelműen arra utalnak, hogy a felhasználásuk engedélyköteles lett volna:

Ebben az esetben már a teljes mű *címének* lefordítása is szerzői alkotás. Ebben a fordításban benne van az amerikai „shackly” = „omladozó”, „roskatag” árnyalata is. Ehelyett több más, talán még inkább kézenfekvő megoldás is kínálkozott: kunyhó, kalyiba, ház, stb. A 15. fejezetben például a felperes a „rönkház”, az alperes a „ház” szót használja. A cím az alperesnél is megegyezik.

- „adding variation to” – „gazdagít” (E 209. o. – F 119. o., A 215)

- „greater” = nagyobb helyett „magasabb” (E 214.o.- F 121.o.- A 219:„magasabbrendű”)

- „a love greater than either one” – „egy mindent elsöprő szeretet” – (E 215. o. F122.o. A 220 + „mindent felülmúló”)

- „he was every inch the king of the universe” – „minden porcikájából sugárzott, hogy ő a világmindenség királya” (E216. o. – F 122. o.- A 221.o.)

E kérdés tekintetében meg kívánjuk végül itt jelezni, hogy a felperes szövegének százalékos arányú felhasználása - a fent kifejtettek alapján - nem perdöntő jelentőségű, mivel ez az átvett szöveg szerzői jogi megítélésétől függ. Ezt megerősíti az SzJSZT 7/2010 - Szakirodalmi mű jogosulatlan felhasználása című döntése is, amelyben az ott eljáró tanács kifejti, hogy “a szerzőnek ezt az engedélyezési jogát (i.e. többszörözési jogát) az Szjt. – az idézés esetét kivéve – nem köti sem pozitív, sem negatív értelemben a felhasznált mű vagy műrész terjedelméhez, csak a felhasználás tényéhez. A szerzői mű engedély nélküli felhasználása tehát a ténylegesen felhasznált műrészlet terjedelmétől függetlenül jogsértő. Idézéssel a konkrét esetben nem lehet szó, mivel az Szjt. 34. § (1) bekezdése szerinti szabad felhasználásként való idézés feltételeinek a szóban forgó átemelés nem felel meg, tehát ez a szabály nem alkalmazható rá.”

Ad 4.

„Az alperes a könyv 15. fejezetét lényegében teljes mértékben átírta. Azt állítja, hogy a felperes súlyos tárgyi tévedéseket követett el a fordítás során, és helyenként az eredeti szöveg jelentésével homlokegyenest ellenkező értelemben fordította le a szöveget. Igaz-e ez az állítás a szakértő véleménye szerint, vagy csak annyi történt, hogy az alperes a saját ízlésének megfelelően átfogalmazta a szöveget?”

A feltett kérdésben megfogalmazott szempontok az ügy szerzői jogi megítélése szempontjából nem bírnak jelentőséggel, csupán a színvonal minősítésére vonatkoznak. Emiatt pedig a tanács eltekint a megválaszolásától, következtetéseit a többi kérdéshez kapcsolva fejtí ki.

Mindazonáltal a 15. fejezetben talált következő példákat kívánjuk megjeleníteni:

A felperes tartalmi szempontból is téves fordításai:

- „caught his eye” E 210 o. – F „elkapta pillantását” 119.o. (helyesen: ragadta meg a tekintetét)
- „I would think there would be color everywhere;” E 214 - A „mintha mindenhol csak színek lennének” helyett (F-122.o.) helyesebb lenne: „Azt hinném, mindenütt színeknek kellene lenniük.” (Vagy mint alperes: „Azt várnám, mindent beborítanak a színek.” – A 219.o.)
- ...- the center of all Creation, the man who is God and the God who is man...” – „... minden teremtmény középpontjába a férfi, aki Isten, és az Isten, aki férfi.” - A „man” szót itt „ember”-nek kellett volna fordítani, és „teremtmény” helyett a „teremtés” a helyes. (E 216.o. – F 123.o.),

A 15. fejezetben van több olyan hely is, ahol az alperesi fordítás jobb, pontosabb, mint a felperesi:

- „ an army of Creation was in attendance:...” – állatok egész hadserege egészíti ki a jelenetet” (E 210 – F 119.o.) A 215: „teremtett lények egész hadserege várakozott”
- „a path left open from where Mack stood” (E 211) – „ a kör távoli vége felől”(F 120); „amely nem messze Macktól indult” (A 217. o.)
- „Mack felt larger than life.” (E 210.o.) Felperes: „Mack hatalmasabbnak érezte magát az életnél,..” (F 119. o. alján) Alperes: „Mack a valóságosnál hatalmasabbnak, szinte emberfeletti érezte magát...” (216. o.)
- „some of the stars” (E 209) „a csillagok egy része” (F 119) – „néhány csillag” (A 215)
- „clothing ... that allowed ... propriety” (E 211) – „F 120.o.: ... igazsággal ruházták fel.” – A 216.o.: „... illett az alkalomhoz is”
- „upon the meadow below” (E 211) – F 120.o.: „a mező felé tartottak” – A 216: „a lenti rét felé tartottak”
- „every tribe and tongue” (E 211) – F 120: „törzseket és ágazatokat” – A 216: „törzset és nyelvet”
- „not only visual but sensual as well” (E 215) – „nem csak vizuális, hanem érzékelhető jelenség is „(F 121.) – „nem csak szemmel látható, de a többi érzékszervvel is megtapasztalható” A 218.)
- „he let her just hold him” (E 216) – F 122.o.: „Mack képtelen volt őt elengedni”. A 221: „átengedte magát ennek az ölelésnek”.
- „And they did,...” (E 216) – F 123: „ Meg is tették” – A 221 „ És jöttek!”...”
- Time seemed to have completely stopped as the ... display...” (E 216.o.) F 123: „ Az idő teljesen megállt mindaddig, ...” A 222 o.: „ Úgy tűnt hogy az idő teljesen megállt mindaddig, ...”

Az alperesi fordítás tartalmilag téves megoldásai a 15. fejezetben:

- „It was as if time itself had become dynamic and volatile” (E 209) – „Olyan volt, mintha az idő is meglódult volna, hogy követni sem lehetett ficánkoló mozgását...” (A 215)
- „The forest itself was a fire...” (E 210) – „Az erdő ... izzott” (A 215.o.)
- „relied that he too was ablaze” (E 210) – A 216.o. „ragyogva tündöklük”
- A „Little burst of fire and light, like a stadium...” kezdetű mondatban (E 211) nincsen olyan mondatrész, mint amivel azt az alperes kegyesítette. „ „ „stadionnyi vakuvillanás lassított felvételen visszanézve”. (A 217.)
- „...the problem of this particular one is having” (E 213) – „ennek a furcsa figurának a problémáját...” (A- 218.) (helyesen: az illető, az említett személy problémájáról van szó)
- „farther toward them” (E 213. o.) – „ még inkább őket célozva” (218.o.) (helyesen: még inkább közelítve feléjük)
- „if you had eyes to see” (214. o. – „képes lennél úgy látni, mint most” (A 219. o.) (Ilyen nincs az eredetiben.)
- „ enveloped in an array of colours and light” (E 214) - „színek és fények pompája borít be” (A 219. o.) (Array = sor, sereg)
- „is your father” (E 214. o.) – „... az ...ő... a te apád” (A 220. o.)
- „ he was not afraid” (E 215. o.) – „ nem félt tőle” (A 220. o.) (Az eredetiben nincs benne, hogy *tőle*, az apjától félt volna...)
- „howl of wind and flame” (E 215. o.) – „ a szél és a lángok morajlása” A 220. o. (Helyesen: harsogása)
- „emerged Jesus” (E 216) – „kilépett Jézus” (A 221. o.) (a megjelent, felbukkant, feltűnt helyett).

Ad 5.

„Az alperes azt állítja, hogy a felperes fordító által elkészített szöveg nem tekinthető fordításnak. Értelmezhető-e ez az állítás a szakértő szerint?”

Lásd az 1. kérdésre adott válaszunkat!

Ad 6.

„A felperes a Microsoft Word program Eszközök/Dokumentumok összehasonlítása és egyesítése funkciójával elkészítette a két szövegváltozat összehasonlítását. Ennek alapján számára egyértelműnek tűnik, hogy a megjelentetett szöveg jelentős részben a felperes eredeti fordításából áll. az alperes kétségbe vonja ennek a módszernek a megbízhatóságát, még tájékoztató jelleggel is. Megalapozott-e az alperes hozzáállása?”

Az SZJSZT hatásköre nem terjed ki arra, hogy a Microsoft Word program Eszközök/Dokumentumok összehasonlítása funkcióját értékelje. Mindazonáltal köztudomású ténynek tekinthető, hogy a nevezett program említett funkciója kifejezetten azt a célt szolgálja, hogy eltérő jelöléssel megmutassa azt, hogy két, egymással összevetett dokumentum között mely pontokon található egyezés és hol vannak eltérések köztük.

Megjegyezzük azonban azt, hogy két dokumentum technikai összehasonlításából önmagában nem vonható le az a következtetés, hogy egyik dokumentum a másikból következne, még hozzá olyan módon, hogy “a megjelentetett szöveg jelentős részben a felperes eredeti fordításából áll”. Erre vonatkozóan a fentiekben kifejtett bizonyító erejű tények szolgálhatnak megfelelő alapul.

A számítógépes egybevetés egyébként sem feltétlenül célravezető módszer, csak abban az

esetben, ha a két dokumentum eredetileg is ugyanazon a gépen és szövegszerkesztő programon készült, így az egybevetés a változtatások foganatosításának idejét is megmutatja, illetve akár a többszöri változtatást is nyomon követhetővé teszi. Ez azonban a jelen esetben nem áll fenn.

Ad 7.

„Az alperes a tárgyaláson elismerte, hogy felhasznált egyes elemeket a felperes fordításából. Ezeket az elemeket a régi épületekből kibontott téglákhoz hasonlította. (A fenti 6. pontban említett összehasonlításban ezek az “elemek” rendkívül szemléletesen látszanak, mert átlagosan minden második mondat érintetlenül maradt.) Ez egyenértékű-e annak beismerésével, hogy a fordítást az alperes nem önállóan végezte el, hanem támaszkodott a felperes fordító által eredetileg elkészített fordításra? Ha igen, ennek alapján megállapítható-e, hogy az alperes jogsértést követett el?”

Egy olyan elbeszélő jellegű mű esetén, mint a vizsgált könyv, elég nehezen tartható az alperesnek az az állítása, hogy a felperes fordításának bizonyos elemeit, mint valami haszonbontásból származó téglákat használta volna fel. Igaz, az eredeti műnek jól megfigyelhetően két stilisztikai vonulata van - egyrészt egy folyamatos, leíró jellegű elbeszélés, tömör, sok jelzőt és számos alliterációt használó angol-amerikai szépprózában, olykor már giccsbe hajlóan, és másrészt van a műnek egy diskurzus-vonulata is, amely olykor könnyed párbeszédként hangzik, máskor a lélektan, a jog, a teológia és a filozófia sajátos nyelvén szól - , de az eredeti szerző ezt a két vonulatot folytonosan és tudatosan keveri. Alperes viszont különbség nélkül mindkét vonulatba tartozó szövegtesteket átvesz a felperes fordításából, illetve mindkét vonulat szövegein végez hol érdemi, hol érthetetlen változtatásokat.

Ahogy már korábban is többször utaltunk rá, a két magyar szövegben számos szakasz szóról szóra ugyanaz, holott nem csak a fordítói szabadság, de a könyv egy-egy elbeszélő vagy leíró részlete is eleve feltételezne másféle fordítást. Továbbá sem felperes, sem alperes szövege nem követi szorosan az eredeti szöveg váltakozó előadásmódját. Az eredeti mű dramatizáló jellege a két magyar szövegben sokszor feloldódik. Ez, természetesen a fordítók szabad döntése is lehetett. Csakhogy a fordítók (felperes és alperes egyaránt) többnyire mindig azonos résznél éltek ezzel a szabadsággal, és mindig azonos résznél tértek vissza a szorosabb olvasathoz. Ez arra enged következtetni, hogy alperes a felperes szövegét számos helyen szóról szóra átvette, más esetekben pedig csupán felülírta vagy módosította. Nagy vonalakban úgy tűnik, mintha alperes szövege eredetileg inkább szaklektori munka lett volna, melyben az indokolt és szükséges, illetve indokolatlan és hibás változtatási javaslatokat átvezették az első fordításba. Ez látható sok esetben a stilisztikai javításokban, szócserekből, olykor mondatszerkezetek átalakításában, továbbá kimaradt szavak pótlásában, értelmező kiegészítések betoldásában, és viszont: értelmező megoldások törlésében.

Ugyanakkor alperes szövege a felperes szövegéhez képest nem mutat lényegbevágó eltérést fordítói habitus tekintetében. Szövegének tempója ugyanaz, és többnyire ugyanazokon, a (bármelyik) fordító számára nehezen megoldható helyeken válik nehézkessé, mint a felperes szövege. Ezt mutatja az is, hogy több súlyos melléfogás szó szerint megtalálható mindkét szövegben. Felperes rossz vagy “gyanús” megoldásai sok esetben szóról szóra ugyanúgy olvashatók alperes szövegében is (még hibásan hivatkozott idiómák esetében is). Ha alperes önálló fordítói munkát végez (melyen azt értjük, hogy felperes szövegét egyáltalán nem ismerve fordítja le a könyvet), akkor nagy valószínűséggel nem veszi át felperes hibás megoldásait, de legalábbis mindenképpen alaposan utána néz nehezebben értelmezhető helyeknek és kifejezéseknek, s ezek nyomatait meg is találhatnánk a szövegében.

Véleményünk szerint mindezek miatt alperes munkája esetében nem beszélhetünk új fordításról, hanem egy amúgy viszonylag gyenge minőségű alkotás kiigazításáról, szintén gyenge eredménnyel. A fordítás olyan tevékenység, amely során mindig megnyilvánul a fordító sajátos felfogása, szemléletmódja, világlátása, érzékenysége, nyelvi tapasztalata és dinamikája, Hans-Georg Gadamerrel szólva: nyelvi horizontja (Igazság és Módszer). Egyszerűbben szólva: Minden fordítónak megvan a maga akcentusa. Ez esetben a két magyar szöveg egy akcentusban szól.

Annak az elismerése, hogy az alperes felhasznált egyes elemeket a felperes fordításából, két esetben lehetne jogszerű. Egyrészt ha erre külön engedélyt kapott volna az eredeti szerzői jogok gyakorlójától (itt eredeti szerzői jog alatt az eredeti fordításon fennálló jogokat értjük). Másrészt, ha a felhasználás nem haladja meg az idézés, vagy átvétel terjedelmét, és megfelel az idézésre, illetve átvételre vonatkozó szerzői jogi előírásoknak. Itt azonban nem ez a helyzet.

Ezen egyébként az sem változtat, hogy az alperes nem kizárólag az eredeti szöveg egy másik fordítását végezte el, hanem kiegészítéseket is tett a szövegbe, amelyek egyébként az eredeti angol szövegben nem szerepelnek. Ez felvetheti azt a kérdést is, hogy az ilyen kiegészítésekre volt-e lehetősége alperesnek az eredeti szöveg fordításáról kötött szerződés alapján, ennek vizsgálata azonban nem tartozik az eljáró tanács feladatai közé.

Ilyen kiegészítésekre példák a következők:

- A 15. fejezet élére az alperesi fordító beiktatott egy második, az eredeti műben nem szereplő négysoros idézetet
- Az eredeti szövegben (220. o.) nincsen ilyen szövegrész. „Végre átélhették, hogy összetartoznak” (A 220. o.)
- Sem az eredeti szöveg utolsó, 217. oldalán, se máshol nincsen olyan szöveg, mint amit az alperes beiktatott az A 222. oldalára: „Mack mozdulatlanul próbálta magába szívni ezt a felfogóképességét meghaladó élményt. – Fogalmam sem volt róla. .. – suttopta a fejét csóválva, és a távolba meredt. – Hihetetlen! – Sarayu kacagása színes zuhatagként áradt. – Képzeld csak el, Mackenzie, ha nemcsak a szemedet érintettem volna meg, hanem a nyelvedet, orrodát, füledet is!”

Ad 8.

„Műfordításban megengedhető-e a felperes fordító által alkalmazott szabadság a szöveg kezelésében és annak magyar nyelven történő visszaadásában? Mit jelent a műfordításban a “szöveghűség” fogalma?”

A könyvet jó műfordítói szinten lefordítani embert próbáló feladat lenne, a korábbi kérdésekre adott válaszokban már jelzett okok folytán. Elég, ha csak arra utalunk, hogy a fejezetek mottói tekintetében a fordító nem nézte meg az eredeti (pl. francia) szöveget (pl. Pascal), illetve nem járt utána egyetlen idézet kontextusának sem. Ilyen felületességgel könnyen bekövetkezhet bármikor az, amit Karinthy fordító-paródiájában olvashatunk a Gangesz partjáról meg a Herz szalámiról. Színvonal tekintetében sem a felperes, sem az alperes munkája nem tekinthető színvonalas műfordításnak. Az a szabadság, amit egy-egy rész fordítása kapcsán meengednek maguknak, több esetben a lényegi mondanó elsikkadásához vezet.

Mindazonáltal a műfordítás szerzői jogi jogszabályokban nem ismert fogalom, ugyanakkor tudvalevő, hogy a műfordítás szakkifejezést használják azokban az esetekben, amikor a fordítás meghaladja a szöveg egyszerű, mechanikus, "nyers" fordítását, - utóbbinak fő célja az eredeti szöveghez való szó szerinti legnagyobb hűség. A műfordításban már erősebben tükröződik a fordító személyisége, ami akár a szövegtől való bizonyos fokú elrugaszkodást is megenged, a fő szempont a tartalmi hűség. A szöveghűség követelménye a műfaji típusoktól (próza, dráma vers stb.) függően jelent más és más mércét a színvonalas műfordításhoz.

Budapest, 2015. szeptember 23.

dr. Gyertyánfy Péter
a tanács elnöke

dr. Grad-Gyenge Anikó
a tanács előadó tagja

M. Nagy Miklós
a tanács szavazó tagja